

Dames en heren,

Het is dit jaar 75 jaar geleden dat Japan Nederlands-Indië binnenviel.

Zo lang geleden. Maar voor de vele mensen die het meemaakten - tegelijk nog zo dichtbij.

Nog altijd zijn er overlevenden die de herinneringen aan de vernederingen en wreedheden met zich mee dragen. De heer Stoové vertelde er al over.

Voor hen wordt de Tweede Wereldoorlog - en de nare periode er op volgde - nooit verleden tijd.

Dit jaar heeft de Stichting 'Herdenking 15 augustus 1945', voor een prachtig thema gekozen: Verhalen over leven.

Tijdens deze herdenking in de Tweede Kamer - en morgen tijdens de Nationale Herdenking bij het Indisch Monument - staan de verhalen centraal: van mensen die de oorlog hebben overleefd. En van hen die het leven lieten.

Maar, en dat is het bijzondere aan het thema, het zijn tegelijk ook de verhalen zelf, die overleven. Die de herinnering aan deze periode levend houden. Ze kunnen worden doorverteld. Van de eerste op de tweede, van de tweede op de derde generatie. En zo verder. Als de jaarringen van een boom.

Ik kom zelf uit een cultuur waarin het vertellen van verhalen een belangrijke rol speelt. Ik ben ermee opgegroeid. Verhalen gaan altijd verder dan informatie delen of feiten ordenen. Een goed verhaal zit vol met geuren en kleuren, met beelden en geluiden. Met gevoel en emotie. Ze spreken tot onze verbeelding. Zo kunnen ze ons raken.

Onlangs werd ik geraakt door een interview met Anne Ruth Wertheim, die als kind opgroeide in het kamp Tangerang. Haar verhaal liet mij op indringende wijze zien hoe je als kind, onder die omstandigheden, kon overleven. Ze vertelde dat haar moeder zelf een Ganzenbord had gemaakt, waarmee Anne Ruth, haar broertjes en zusjes en hun vriendjes konden spelen.

Waar normaal de bekende plaatjes van dat spel stonden, had haar moeder nu herkenbare plekken uit het kamp getekend. Wachttorens, de kamptoko, de gevangenis en de put. In het midden, de plek waar alle ganzen op het bord weer veilig thuis kwamen, had ze een grote eendenvijver getekend. Die vijver leek exact op de vijver van Ruths ouderlijk huis in Indië. Er stond alleen een grote, gemene gans bij, die het brood van de eendjes probeerde op te eten. Net als in het kamp.

Dit gewoonlijk onschuldige en simpele spel, was voor Anne Ruth in het kamp een manier om de ellende, al spelend, te vergeten. En even te geloven in het idee dat ze veilig naar huis toe zou keren. In werkelijkheid zou Anne Ruth Wertheim haar ouderlijk huis nooit meer terugzien. Ze verhuisde na de oorlog naar Nederland.

Voor Anne Ruth Wertheim is het een dierbaar verhaal, dat haar heeft geholpen haar verleden te verwerken. Later deed ze onderzoek naar racisme. En van het ganzenbord maakte ze lesmateriaal voor kinderen. Maar dit soort persoonlijke verhalen over de oorlog kunnen ook ánderen, die het niet meemaakten, helpen zich te verplaatsen in die soms onbekende, pijnlijke wereld van anderen. Ook voor ons kunnen ze het onvoorstelbare, voorstelbaar maken.

Ik kwam op mijn vijftiende naar Nederland. En over de enorme impact van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië, hoorde ik pas veel later. Die begreep ik pas echt toen ik persoonlijke verhalen daarover hoorde van anderen, zoals mijn goede vriendin, Jet Bussemaker. Zij vertelde mij hoe haar vader jarenlang zweeg over wat hij meemaakte, en hoe dat leidde tot spanningen tussen haar en haar vader. Totdat ze samen naar Java reisden. Totdat ze samen de plekken bezochten waar hij gevangen had gezeten. Waar hij urenlang, als jongetje van zeven, op appél moest staan in de brandende zon. En waar hij, in de chaotische Bersiap-periode na 15 augustus, gegijzeld werd en enorme angsten beleefde. Zo bracht deze reis, waarin zijn verhalen eindelijk los kwamen, hen dicht bij elkaar.

Hoe verder de oorlog van ons af komt te liggen, hoe meer we deze verhalen nodig zullen hebben. Om de herinnering levend te houden, om haar door te geven. Om er nieuwe verhalen aan toe te voegen.

En om de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, in Nederland en in voormalige Nederlands-Indië met alle Nederlanders, te kunnen blijven delen.

Vandaag voelen we ons, denkend aan toen, luisterend naar de verhalen van toen, hier en nu met elkaar verbonden.

Leo Vroman, die de Jappenkampen in Indië en Japan overleefde, schreef een overrompend gedicht dat 'Vrede' heet. In dat gedicht verhaalt hij, in beangstigende flarden en beelden, over zijn oorlogservaringen. En hij eindigt het gedicht met een oproep. Met die beroemde strofe, vandaag zo enorm van toepassing, wil ik graag eindigen:

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.*